

Pirkanmaan hyvinvointialue
PL 272, 33101 Tampere
pirha.fi

Vammaisneuvoston lausunto
7.2.2025

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisneuvoston tarkennettu lausunto 7.2.2025

Vammaisneuvoston tarkennetussa lausunnossa ovat koottuna asiat, jotka neuvosto esittää otettavaksi huomioon ja muutettavaksi myöntämisperusteissa. Vammaispalvelujen myöntämisperusteita on käsitelty aiemmin seuraavissa kokouksissa:

4.12.2024 § 97: Vammaispalvelulain mukaisten uusien palveluiden myöntämisperusteet sekä määrärahasidonnaisten palveluiden ja taloudellisen tuen myöntämisperusteet 1.1.2025 lähtien Pirkanmaan hyvinvointialueella

29.1.2025 § 3: Vammaispalvelulain mukaisten palveluiden myöntämisperusteet, vastaus vammaisneuvoston lausunnossaan esittämiin huomioihin

Vammaisneuvosto toteaa, että se tulee ottaa aktiivisesti mukaan eri valmisteluprosesseihin, jotka koskevat vammaisten henkilöiden palveluita, myös suunnitteluun ja valmisteluun – lausunnolla ja kommentteilla pitää olla tosiasiallista vaikutusta ja valmistelun tulee tapahtua neuvotellen ja osallistaen. Soveltamisohjeiden tulee huomioida yksilölliset tarpeet ja vaihtoehdot palvelujen tuottamiselle näiden mukaan. Palvelun saaminen ei saa jäädä toteutumattomaksi johtuen siitä, että Pirkanmaan hyvinvointialue ei itse pysty tuottamaan palvelua tai vaatii tietyn tuotantotavan esimerkiksi ryhmämuotoisuuden ensisijaista käyttöä. Vammaisen henkilöiden palvelutarpeisiin tulee vastata vammaispalvelulain ja YK Vammaisoikeuksien sopimuksen mukaisesti. Yhdenvertaisuus vammaisten kesken ei voi mennä yksilön vammasta aiheutuvien tarpeiden edelle. Yhdenvertaisuutta sekä saavutettavuutta palveluihin tulee verratta vammattomien kansalaisten palveluihin ja vamman aiheuttamien esteiden poistamiseksi tähän yhdenvertaisuuteen pääsemiseksi. Hyvinvointialueiden erilaiset soveltamisohjeet asettavat vammaiset henkilöt hyvin eriarvoiseen asemaan maassamme.

Vammaisneuvosto muistuttaa edelleen vaikuttamistoimielimen ja vammaisten henkilöiden tosiasiallisista mahdollisuuksista vaikuttaa ja osallistua yhdenvertaisesti Pirkanmaan hyvinvointialueen toiminnan valmisteluun, suunniteluun ja seurantaan erityisesti eikä niin, että toiminta jää lausuntojen tasolle.

Aiemman lausuntomme käsittely ja siihen vastaaminen vammaisneuvostolle esitellen ei ole asian kannalta oleellinen muutos soveltamisohjeisiin. Soveltamisohjeiden muokkaaminen yhteiseen tahtotilaan ja kompromissiin ei ole kokouksessa mahdollista. Puheenjohtaja esitti, että neuvosto laatii tarkennetun lausunnon, joka olisi pienemmällä kokoonpanolla käyty viranhaltijoiden ja suunnittelijan kanssa läpi tavoitteena saada soveltamisohjeet yhdessä valmiiksi. Tähän ei esittelijän mukaan ollut heillä mahdollisuutta. Vastaus oli ”ei ole tarkoitus valmistella näitä yhdessä. Valmistelu tapahtuu virkavalmisteluna”. Viranhaltijoiden esittämä aikataulu asian etenemisestä aluehallitukseen 17.2. ei toteuta muutosesitystämme, neuvottelua ja yhteistyössä valmisteltuja soveltamisohjeita kuten ehdotimme.

Viranhaltija esitteli edelleen, että valmisteluun osallistaminen ei ole ollut mahdollista kireän aikataulun vuoksi. *”Uusi vammaispalvelulaki on valmisteltu valtakunnallisesti hyvin kireällä ja jatkuvasti muuttuvalla aikataululla ja - sisällöllä. Lain voimaantulo soveltamisaloineen vahvistui vasta joulukuussa 2024.”*

Palvelupykäliin ei ole ehdotettu muutoksia sen jälkeen, kun alkuperäinen laki hyväksyttiin maaliskuussa 2023. Viimeistään 25.9.2024 annettaessa hallituksen esitys vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamiseksi on ollut selvää, että palvelupykäliin ei ole esitettykään muutoksia ja näiltä osin vammaisneuvosto olisi viimeistään tässä vaiheessa voitu ottaa mukaan palveluita koskevien ohjeiden laadintaan. Viranhaltija kertoi, että koko syksyn on ollut suunnittelija asiaa työstämässä ja lisäksi mm. kuljetuspalvelukriteereitä, joista ei myöskään minkäänlaista yhdessä valmistelua tai suunnittelua tehty. Ensimmäiseen lausuntoomme vastattiin myös, että *”Hyvinvointialueella lain käyttöönoton valmistelu on tapahtunut tiiviissä yhteistyössä valtakunnallisten vammaispalveluverkostojen kanssa ”*. Eli asiaa on ollut aikaa käydä läpi ammattilaisten kesken, mutta selkeästi tahtotila puuttuu vammaisneuvoston osallistamiseen suunniteluun ja valmisteluun.

Suunnittelija olisi voinut käydä keskustelua ja neuvottelua (kuten YK vammaissopimus sanoo) esimerkiksi säännöllisesti syksyn aikana suunnittelun tilanteesta sekä tulossa olevasta esityksestä esimerkiksi puheenjohtajiston kanssa, sähköpostilla tai järjestäen pienimuotoisia keskustelutilaisuuksia. Eräällä hyvinvointialueella vammaisneuvoston puheenjohtaja on ollut

mukana soveltamisohjeiden laadinnassa jokaisessa palaverissa. Toisaalla vammaisneuvosto ollut mukana viiden kokouksen ajan soveltamisohjeiden valmistelussa.

On siis hyvin perusteltua esittää, että valmisteluun osallistaminen on tahtotila, joka ei ole toteutunut ja on tärkeä yhteistyön kehittämisen tavoite jatkossa.

Hyvinvointialuelain pykälä 32 määrää hyvinvointialueen vaikuttamistoimielimistä seuraavaa:

”Vaikuttamistoimielimille tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vaikuttamistoimielin arvioi olevan merkitystä lasten ja nuorten, ikääntyneen väestön tai vammaisten henkilöiden ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta, ja vaikuttamistoimielimet tulee ottaa mukaan osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen hyvinvointialueella.”

Lisäksi tulee huomioida kaikkea ohjaavana yleissopimuksena YK vammaisoikeuksien sopimus:

4. artikla Yleiset velvoitteet

1. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella. Tätä varten sopimuspuolet **sitoutuvat: a) toteuttamaan kaikki asianmukaiset lain säädännölliset, hallinnolliset ja muut toimet tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täytäntöönpanemiseksi;**

3. Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä **muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa** sopimuspuolten tulee **neuvotella** tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja **aktiivisesti osallistaa** heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta

5. artikla Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

1. Sopimuspuolet tunnustavat, että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja ovat oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin.

3. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi sopimuspuolet toteuttavat **kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen kohtuullisten mukautusten tekemisen**.

4. Erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota tämän yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi.

On siis syytä huomioida **positiivinen erityiskohtelu** tarvittaessa yksilötasolla ja vammaisille henkilöille ylipäättään yhdenvertaisuuden mahdollistamiseksi vammattomien ja vammaisten henkilöidenkin kesken verrattuna.

” Positiivisessa erityiskohtelussa on kyse tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tarpeellisista erityistoimenpiteistä, joilla parannetaan tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden asemaa ja olosuhteita. Positiivisesta erityiskohtelusta säädetään yhdenvertaisuuslaissa. Kaikkien ihmisten samanlainen kohtelu ei aina riitä tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseen. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen voi edellyttää syrjinnälle erityisen alttiin ryhmän erityistarpeiden huomioon ottamista” [Positiivinen erityiskohtelu 1 | Yhdenvertaisuusvaltuutettu](#)

Yhdenvertaisuuslaki 9 §, Positiivinen erityiskohtelu: ”Sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.”

ASIAKASLÄHTÖISEMPI ASIAKASPROSESSI

Vammaisneuvosto haluaa nostaa esille myös asiakaslähtöisemmän asiakasprosessin tarpeen hakemusten päätöstentekoprosessissa.

Vammaisen henkilön osallisuutta on tuettava asiakasprosessissa, tarvittaessa tuettava tiedon saannissa sekä oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa, ja vammaisen lapsen osallisuuden tukemiseen kiinnitettävä erityistä huomiota. (3 §)

Vammaisen henkilön palveluita koskevat päätökset tehtävä siten, että ne ovat voimassa toistaiseksi, ellei henkilön oma etu, yksilöllinen tilanne tai palvelun luonne edellytä määräaikaista päätöstä. (5 §)

JÄRJESTÄMISTAVOISTA

”Hyvinvointialueella on lakisääteinen oikeus ja velvollisuus päättää siitä, miten palveluita ensisijaisesti järjestetään. Myöntämisperusteet ovat hyvinvointialueen näkemys siitä, miten lakisääteisten palveluiden järjestäminen ja myöntäminen hyvinvointialueella tapahtuu.”

Hyvinvointialueella on velvollisuus päättää palveluiden järjestämisestä huomioiden yksilölliset tarpeet ja palvelun vastaavuus niihin, ei jättää ilman palvelua vain siksi että ensisijaisesti ohjataan tiettyyn palvelumuotoon. Ei lisää kustannuksia, koska koskee vain hyvin pientä osaa hakijoista, joille yksilöllisemmät vaihtoehdot tarpeen turvaamaan yksilöllisyyden ja vammaisen oikeudet paremmin. Ennaltaehkäisevät oikea-aikaiset palvelut ovat kärkistrategiamme. Ilman palvelua jättäminen, joka joissakin tapauksissa tapahtuu, kun palvelu, jota tarjotaan ei vastaa tai soveltu vammaiselle henkilölle, jolla esimerkiksi kommunikointi tai aistivammaan liittyviä tarpeita. Soveltamisohjeeseen avattava tämä asia.

On lain hengen vastaista jättää kertomatta muut vaihtoehtoiset tavat tuottaa palvelua ja kaventaa siten vaihtoehtojen avaamista ja yksilöllisyyttä, jos kerran ylipäätään kirjataan järjestämistavasta.

Saamamme runsas palaute ja viestit vammaisilta henkilöiltä ja omaisilta kertoo siitä, ettei yksilöllinen tarveharkinta toimi. Hallinto-oikeuden päätökset vammaispalvelujen saamiin oikaisuvaatimusten päätöksiin vuosina 2023–2024 kerrottiin olevan kaikki pysyneet ilman muutoksia. Asia on tarkistettu hallinto-oikeudesta ja vastauksesta 14.2.2025 käy ilmi, että hyvinvointialue on itse muuttanut osassa oikaisuvaatimuksen päätöstä yksilöasioiden jaostossa käynnin jälkeen, kun asia viety hallinto-oikeuteen eli haettu tuki on myönnetty ja valituksenalaista päätöstä on siten valituksen johdosta muutettu. Näin ollen hallinto-oikeuden päätökset näkyvät kuin ne olisivat Pirhan kannalta ilman muutoksia viranhaltijoiden päätöksiin.

MUUTOSEHDOTUKSET / Vammaispalvelulain mukaisten uusien palvelujen myöntämisperusteet 1.1.2025 alkaen Pirkanmaan hyvinvointialueella

Valmennus

sivu 1 kappale 5 ja sivu 2 kappale 1

~~Valmennusta ei myönnetä lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvien taitojen opettelemiseen, joita vastaavan ikäiset vammattomatkin lapset vielä tavanomaisesti opettelevat. Kyseessä voivat olla sekä tiedolliset että toiminnalliset taidot, joissa vammaisella henkilöllä on puutteita vammastaan tai sairaudestaan johtuen.~~

Korjaus: Valmennusta myönnetään, kun kyseessä ei ole lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen liittyvä taitojen opettelu, mutta myönnetään näihinkin, jos näiden oppimiseen hän tarvitsee vammansa vuoksi ikä- tai kehitysvaiheeseensa nähden olennaisesti tavanomaista enemmän tukea tai kun näiden taitojen oppiminen on viivästynyt lapsen vamman vuoksi. Kyseessä voivat olla sekä tiedolliset että toiminnalliset taidot, joissa vammaisella henkilöllä on puutteita vammastaan tai sairaudestaan johtuen.

sivu 2 kappale 2

... Valmennus on aina määräaikaista ja tavoitteellista palvelua. Valmennuksella voidaan vastatan ~~vain~~ pääosin sellaiseen tarpeeseen, joka ei ole pysyvä tai pitkäaikainen, mutta yksilöllisesti myös pidempiaikaista valmennusta on mahdollista saada pysyvämpään tarpeeseen. Valmennuksella pyritään ehkäisemään pidempiaikaista tuentarvetta.

Perustelut:

Tämä kuvaus on vastoin valmennusta koskevan pykälän perusteluja. Niissä (HE 191/2022 vp., s. 179), että ”Vammaisella lapsella olisi oikeus saada valmennusta silloin, kun kyseessä ei ole lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen liittyvä taitojen opettelu tai kun näiden taitojen oppiminen on viivästynyt lapsen vamman vuoksi. Valmennuksen avulla lapsi tai nuori voisi esimerkiksi harjoitella itsenäistymiseen tarvittavia sellaisia taitoja, joiden oppimiseen hän tarvitsee vammansa vuoksi ikä- tai kehitysvaiheeseensa nähden olennaisesti tavanomaista enemmän tukea, jota hän ei voi muissa käyttämässään palveluissa saada.” Näin ollen valmennusta nimenomaan on oikeus saada myös ikä- ja kehitysvaihetasojen taitojen opettelemiseen, joiden oppimiseen hän tarvitsee olennaisesti tavanomaista enemmän tukea. Soveltamisohje tulisi korjata vastaamaan lainsäätäjän tarkoitusta.

Tulisi huomioida säännöksen perustelujen (s. 178) maininta, jonka mukaan valmennusta voisi joissain yksittäisissä tilanteissa voisi saada pitkäaikaisestikin.

”Itsenäisessä elämässä tarvittavilla taidoilla tarkoitettaisiin taitoja, joita henkilö tarvitsee esimerkiksi teknisten laitteiden ja digisovellusten käytössä, ympäristön hahmottamisessa ja

liikkumisessa erilaisissa toimintaympäristöissä, rahankäytössä, ajan hahmottamisessa, kodinhoidon suunnittelussa ja toteutuksessa sekä asiointitilanteissa. Näissä tilanteissa toimimisen harjoittelu voisi olla joko lyhyt- tai pitkäaikaista, joskus jopa useamman vuoden kestävää. Valmennuksen tarve voisi olla pitkäaikaista esimerkiksi silloin, jos vammaisella henkilöllä on paljon erilaisia taitoja harjoiteltavana eikä kaikkea ole mahdollista harjoitella tai oppia yhtä aikaa...”

Valmennus s. 2

Viittomakielen opetus ja vaihtoehtoisten kommunikointikeinojen ohjaus sivu 3

”Valmennusta myönnetään kommunikaatiokeinojen opetteluun, mikäli se on tarpeen vamman aiheuttamien taitojen opetteluun. ei järjestetä lapsen tavanomaiseen ikäkauteen liittyvien taitojen opetteluun, joten kommunikaatiokeinojen ohjausta järjestetään pääsääntöisesti yli 3-vuotiaille. Kommunikaatio-opetusta voidaan myöntää valmennuksena sen jälkeen, kun vammaiselle henkilölle on lääkinnällisenä kuntoutuksena määritelty hänelle soveltuva kommunikaatiokeino, kommunikaation apuväline tai tiedossa oleva vammaan liittyvä selkeä tarve kommunikaatio-ohjaukselle esimerkiksi kuulonäkövammaisuus tai tietty oireyhtymä, johon liittyy kommunikoinnin ongelmia selkeästi. Kommunikaatio-ohjauksella ei voida korvata puheterapeutin antamaan puheterapiaa tai ohjausta eikä lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvaa apuvälinearviointia tai apuvälinepalveluita. Kommunikaatioon liittyvää valmennusta haettaessa edellytetään hakijalta puheterapeutin tai lääkärin lausuntoa opetuksen tarpeesta.

Pirkanmaan hyvinvointialueella valmennusta viittomiin ja muihin kommunikaatiokeinoihin järjestetään ostopalveluina ensisijaisesti ryhmäopetuksena tai sähköisellä alustalla toteutettavana. Yksilöopetusta järjestetään yksilöllisin perustein kommunikaatiovalmennuksen turvaamiseksi. silloin, kun siihen on erityinen syy, esimerkiksi kun opetustilanteessa tarvitaan tulkkiä tai kun kyse on jatko-opetuksesta, jossa on tarpeen keskittyä erityisempään sanastoon. Pirkanmaan hyvinvointialueella valmennuksen ryhmät pyritään muodostamaan alueittain. Valmennus voi toteutua muussa kuin asiakkaan omassa asuinkunnassa, kuitenkin kohtuullisen välimatkan sisällä. Opetus voidaan toteuttaa myös etäpalveluna silloin, kun se voidaan katsoa tarkoituksenmukaiseksi toteuttamistavaksi vammaisen henkilön yksilöllinen tilanne huomioon ottaen.”

Perustelut:

Kirjaus on virheellinen suhteessa lain esitöihin: esimerkiksi kommunikaatiokeinojen ohjausta tulee myöntää myös alle 3-vuotiaalle tai hyvin pienelle lapselle, jos kommunikoinnin opettelu on vamman vuoksi huomattavasti tavanomaista hitaampaa ja vaatii erityistä huomiota ja erityistä tukea. Huomioitavaa myös, että tiedossa oleva vamma vaatii korvaavien kommunikointikeinojen opetteluun jo syntymästä asti. Esimerkiksi kuuron tai vaikeasti huonokuuloisen lapsen kohdalla koko perheen on saatava ohjausta kommunikaatioon. (Vammaisella lapsella olisi oikeus saada valmennusta silloin, kun kyseessä ei ole lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen liittyvä taitojen opettelu TAI kun näiden taitojen oppiminen on viivästynyt lapsen vamman vuoksi." (HE 191/2022 vp, s. 179).

Erityinen osallisuuden tuki

sivu 4, kappale 1

"Vammaisella henkilöllä on oikeus saada erityistä osallisuuden tukea, jos hän ei pysty pitämään yhteyttä itselleen ~~läheisiin~~ merkityksellisiin ihmisiin tai ei voi tehdä itselleen mieluisia osallisuutta edistäviä asioita ilman erityistä osallisuuden tukea. Edellytyksenä siis on, että ilman erityisen osallisuuden tuen palvelua henkilö ei pystyisi pitämään yhteyttä ~~läheisiinsä~~ merkityksellisiin ihmisiin eikä pääsisi osalliseksi vuorovaikutustilanteissa ja vapaa-ajan toimissa."

sivu 5, kappale 2-3

"Erityistä osallisuuden tuen palvelua ei voi saada yhtä aikaa henkilökohtaisen avun palvelun kanssa. Erityinen osallisuuden tuki on yksilöllinen palvelu. ~~Erityistä osallisuuden tukea ei myönnetä seuranpitotarkoitukseen eikä palvelussa ole kyse kaveritoiminnasta.~~

Erityistä osallisuuden tukea myönnettäessä otetaan huomioon asiakkaan palveluiden kokonaisuus ja yksilöllinen tilanne, esimerkiksi henkilökohtaisen ohjauksen määrä asumisen palveluissa ja asiakkaan muut osallisuutta tukevat palvelut. Asumisen palveluihin sisältyy osallisuuden tukeminen. ~~Asumisen tuen palveluntuottajan tulee antaa asiakkaalle myös hänen tarvitsemaansa erityistä osallisuuden tukea vuorovaikutukseen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen sekä mieluisan vapaa-ajan löytämiseen ja toteuttamiseen.~~ Erillisenä palveluna myönnettävä erityinen osallisuuden tuki ~~voi~~ täydentää muihin palveluihin sisältyvää osallisuuden tukea."

Perustelut:

Läheinen sana pois. "Läheiset" tässä ja seuraavassa virkkeessä ei perustu lakiin. VPL 12 §:ssä puhutaan vuorovaikutuksesta muiden ihmisten kanssa, ja perusteluissa (HE 191/2022 vp, s. 194) yhteyden pitämisestä vammaiselle ihmiselle itselleen merkityksellisiin henkilöihin. Lisäksi "eikä" näissä molemmissa virkkeissä johtaa harhaan. 12 §:n mukaan vammaisella henkilöllä on oikeus saada erityistä osallisuuden tukea, jos hän tarvitsee yksilöllisesti toteutettua toisen henkilön tukea voidakseen päästä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa tai osallistuakseen vapaa-ajan toimintaan sekä ollakseen osallisena vuorovaikutuksen tai vapaa-ajan tilanteissa.

Seuranpitolauseen poisto kokonaan. Mikäli erityistä osallisuuden tukea haetaan vaikeavammaiselle niin nimenomaa vuorovaikutus ja osallisuuden tukeminen tärkeää. Tämän voisi jättää kirjaamatta pois, koska tuen sisältö selviää jo alussa.

Asumisenpalvelun tuottajan osallisuuden tukea ei tarvitse avata soveltamisohjeissa eli lause pois. Vaan huomioitavaa on se, millaiset mahdollisuudet tähän tosiasiasa on sekä yksikössä että sen ulkopuolella.

TAUSTA VPL pykälä 12:

Erityisen osallisuuden tuen tarkoituksena on turvata osallisuus ja osallistuminen myös silloin, jos vammaisen henkilö ei pysty tuettunakaan muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan avun sisällöstä tai henkilökohtainen apu ei ole sopiva palvelu. Palvelu toteuttaa yhdenvertaisuutta (myös vammaisten henkilöiden kesken) sekä vammaisen henkilön osallisuutta ja aktiivista toimijuutta ja siten YK:n vammaissopimusta. Palvelun saanti ei siis edellytä minkäänlaista kykyä muodostaa tai ilmaista omaa tahtoa.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada erityistä osallisuuden tukea, jos hän tarvitsee yksilöllisesti toteutettua toisen henkilön tukea voidakseen päästä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa tai osallistuakseen vapaa-ajan toimintaan sekä ollakseen osallisena vuorovaikutuksen tai vapaa-ajan tilanteissa.

Erityiseen osallisuuden tukeen on oikeus vammaisen henkilön asumismuodosta riippumatta. pykälää 12.3 §, jonka mukaan "erityistä osallisuuden tukea on järjestettävä joko kodin ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan taikka, jos kotona tapahtuvaan toimintaan myönnettävä

palvelu on vammaisen henkilön toivomusten tai edun mukainen vaihtoehto, osittain tai kokonaan vammaisen henkilön kotona tapahtuvaan toimintaan.”

Tuettu päätöksenteko

sivu 5, viimeinen kappale ja sivu 6, kappaleet 2 ja 3

Tuettu päätöksenteko sisältää tukihenkilön antaman tarvittavan tuen esimerkiksi erilaisten vaihtoehtojen ymmärtämisessä, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa, päätösten seurausten arvioimisessa sekä päätösten tekemisessä ja toteuttamisessa.

~~Läheisverkoston tuki päätöksentekotilanteisiin on ensisijaista suhteessa tuetun päätöksenteon palveluun. Asumispalveluiden piirissä olevat asiakkaat saavat lähtökohtaisesti tarvitsemansa tuen päätöksentekoon asumisen työntekijöiltä lukuun ottamatta tilanteita, joissa päätöksentekoon liittyy eturistiriitatilanne vammaisen henkilön ja asumisen työntekijöiden välillä, tai on muusta syystä perusteltua ja vammaisen henkilön edun mukaista järjestää palvelu muulla tavoin.~~

Erillisenä palveluna tuettua päätöksentekoa on oikeus saada silloin, kun vammaisen henkilö tarvitsee tukea omassa elämässään merkittävän päätöksen tekemiseen. ~~Merkittäviksi päätöksentekotilanteiksi katsotaan sellaiset tilanteet, jotka tyypillisesti ovat ainutkertaisia tai toistuvat elämässä korkeintaan muutaman kerran. Tuetulla päätöksenteolla ei korvata, edunvalvontaa, tulkkauspalvelua eikä arjen tukihenkilön palveluita. Jotta tuettu päätöksenteko on tarkoituksenmukainen palvelu, vammaisella henkilöllä tulee olla riittävästi kykyä päätöksentekoon ja oman mielipiteen ilmaisemiseen.~~

Perustelut:

Yliviivatut poistettava. Ensimmäinen kappale avaa asian. Jos palvelua haetaan silloin ei koeta riittäväksi tai vammaisen henkilön edun mukaiseksi läheisverkoston tukea tai asumisyksikön henkilöstön tukea. Tai henkilö haluaa ulkopuolisen, johon hänellä oikeus ja mielipide on huomioitava. Kyseessä on subjektiivinen oikeus, joten palvelu on myöntämisedellytysten täytyessä myönnettävä. Näin ollen kirjaus ensisijaisuudesta on lähtökohtaisesti lainvastainen. Mikäli palvelulle on tarve ja myöntämisedellytykset täytyvät, on tehtävä päätös tuetun päätöksenteon palvelusta, eikä tätä oikeutta voida rajata ohjeella.

Merkittäväksi päätöksentekotilanteiksi... - lause poistettava. Perusteluissa (HE 191/2022 vp., s. 197-199) ei tehdä tällaista rajausta, jonka mukaan erillisen palvelun ns. käyttöalaan kuuluisivat ainutkertaiset tai korkeintaan muutaman kerran toistuvat päätöksentekotilanteet. Näiltä osin ohje on lainsäätäjän tarkoituksen vastainen. Lähtökohtana päätöksentekotilanteen merkittävyyden arvioinnissa on vammaisen henkilön oma näkemys.

Edunvalvonta suhteessa tuettuun päätöksentekoon. Asiat eivät sulje pois toisiaan, mutta tuetulla päätöksenteolla voi olla mahdollisuus tukea itsemääräämisoikeutta ja siten YK vammaissopimuksen mukaisesti vammaisen henkilön oikeuksia hoitaa itsenäisesti omat asiansa, vaikka tuen tarvetta olisi. Tuen saaja kykenisi hoitamaan asiansa mahdollisesti ilman edunvalvojaa, koska saisi riittävästi tukea päätöksenteoonsa. Näin ollen liittyvät toisiinsa.

Riittävä päätöksentekokyky kirjaus on ongelmallinen: kriteeri ei perustu lakiin eikä esitöihin. Tällöin ohjeissa tulisi kuvata, kuka ja miten arvioi ja päättää siitä, onko vammaisella henkilöllä riittävästi kykyä päätöksentekoon ja oman mielipiteen ilmaisemiseen, eikä tähän ole tarjolla minkäänlaista hyväksyttävää oikeuslähdettä. Näin ollen kyse olisi mielivaltaisesta arvioinnista.

Päätös on aina määräaikainen poistettava. Voi olla myös toistaiseksi voimassa oleva. Laissa ei suoraan säädetä näin, eikä myöskään perusteluissa ole todettu tällaista. Tarpeet ratkaisevat, ja esim. kehitysvammainen henkilö tarvitsee tyypillisesti tukea merkittäviin päätöksiin monta kertaa (ja ainakin jotkut jopa usein) elämänsä aikana. Tällöin voi olla perusteltua myöntää palvelu hänelle toistaiseksi voimassa olevana, toki niin, että se olisi käytettävissä vain merkittäviin päätöksentekotilanteisiin. Jos tämän tuen tarvetta on paljon/usein, sen hakeminen ja myöntäminen aina erikseen on hyvin työllistävää ja byrokraattista ja saattaa myös vaarantaa sen, saako palvelua aina tällöin ajoissa tarpeeseen nähden samalta henkilön tuntevalta päätöksenteon tukijalta, jonka hän on itse valinnut.

Lyhytaikainen huolenpito

sivu 6, kappale 5 ja 6

”Lyhytaikaisella huolenpidolla täydennetään läheisten antamaa apua sekä ensisijaisten lakien mukaisia palveluita. Sosiaalihuoltolain, perusopetuslain ja omaishoidon tuesta annetun lain mukaiset palvelut ovat aina ensisijaisia suhteessa vammaispalveluna järjestettävään palveluun.

Lyhytaikaisella huolenpidolla turvataan vammasta tai sairaudesta johtuva välttämätön, lyhytaikainen avun ja tuen tarve, kun vammaisen henkilö tarvitsee läheisten poissaolon aikana

apua tai tukea päivittäisissä toimissa taikka valvontaa turvallisuuden vuoksi. ~~Palvelua ei myönnetä osallisuuden tukemisen tarpeeseen.~~ Lyhytaikaisen huolenpidon myöntäminen edellyttää, että vammaisen henkilö asuu huolta pitävän läheisen kanssa ja läheiset ovat lyhytaikaisesti estyneet huolehtimasta hänestä. ~~Lyhytaikaista huolenpitoa voi tietyin edellytyksin.~~

sivu 7 (9)

~~”saada myös silloin, kun vammaisesta henkilöstä huolehtivat henkilöt tarvitsevat lepoa ja virkistystä.”~~

”Lyhytaikaista huolenpitoa voivat saada sekä lapset että aikuiset, jotka tarvitsevat sitä välttämättä vammansa tai sairautensa vuoksi. Lapsille palvelua voidaan myöntää silloin, kun hoidon ja huolenpidon tarve johtuu vammasta tai sairaudesta, ei lapsen nuoresta iästä. ~~Tavanomaiseksi katsottavaan lasten hoidon ja huolenpidon tarpeeseen palvelua ei järjestetä. Palvelussa ei ole ikärajaa, vaan lasten kohdalla arvioidaan, miten hoidon ja huolenpidon sitovuus eroa vastaavan ikäisen vammattoman lapsen tarpeesta.~~

~~Lyhytaikaista huolenpitoa voidaan järjestetään ryhmässä annettavana palveluna, henkilökohtaisena palveluna tai osana muuta palvelua. Hyvinvointialueen oman tuotannon toteutustavat sekä perhehoito ovat ensisijaisia suhteessa ostopalveluihin.~~

Vammaisen henkilön toivomukset ja perheen tilanne otetaan huomioon arvioitaessa soveltuvaa palvelun järjestämisen tapaa. ~~Vammaisella henkilöllä ei kuitenkaan ole subjektiivista oikeutta tiettyyn järjestämistapaan ja palvelun järjestämistavasta päättää viime kädessä hyvinvointialueen vammaissosiaalityön viranhaltija.”~~

Perustelut:

Levon ja virkistykseen tarve palvelun myöntämisperusteena on joka tapauksessa samalla viivalla muiden tarvetta aiheuttavien seikkojen kanssa (esim. huolenpidosta vastaavan velvoitteiden hoitaminen).

Ei ole subjektiivinen oikeus tiettyyn järjestämistapaan - lause pois, koska yksilöllinen tarve ratkaisee asian. Tätä lausetta ei tarvita eikä avaamaan vammaissosiaalityön päätöksentekijän velvollisuutta viime kädessä ja tarveharkintaa.

Vaikka lyhytaikainen huolenpito ei ole ensisijaisesti vammaisen henkilön osallisuutta turvaava palvelu, se olisi toteutettava niin, että palvelu tukisi tarvittaessa vammaisen henkilön osallisuutta ja itsenäistymistä.” (HE 191/2022 vp, s. 213).

- Palvelua voivat saada kaiken ikäiset läheisen kanssa asuvat vammaiset henkilöt. Palvelua ovat saaneet ja saanevat jatkossakin varsin tyypillisesti lapset ja nuoret, mutta tällöin huomioitavaa on, että se on tarkoitettu vammasta eikä iästä johtuvaan huolenpidon tarpeeseen. Huomioitavaa, että ihan pienilläkin lapsilla voi olla nimenomaan vammasta johtuvia huolenpidon tarpeita. Läheisen kanssa asuvalla aikuisella on myös oikeus palveluun.
- Mitä sitovampaa on vammaisen henkilön avuntarve, sitä tärkeämpi tämä palvelu on sekä hänelle itselleen että huolenpidosta vastaaville läheisille mahdollistaen heille esim. unta, parisuhdeaikaa ja aikaa muille sisaruksille ja niin, että läheiset voivat hoitaa omaan elämäänsä liittyvät velvoitteet kuten työssäkäynti, yritystoiminta ja opiskelu.
- Tulee saada myös poikkeuksellisissa ja äkillisissä tilanteissa, kuten huolenpidosta vastaavan sairastuessa tai kriisitilanteessa nopealla ja joustavalla päätöksenteolla
- Järjestettävä tarvittaessa myös osana esimerkiksi asumisen tuen tai lapsen asumisen tuen palvelua turvaamaan sitä, että palvelusta muodostuu vammaisen henkilön tarpeiden mukainen sekä perheen hyvinvointia turvaava kokonaisuus

Aamu- ja iltapäivähoito

sivu 7, kappale 6

”Mikäli kunnan sivistystoimi ei kykene lapsen vammasta tai sairaudesta johtuvien hyvin erityisten tarpeiden vuoksi järjestämään aamu- ja iltapäivätoimintaa perusopetuslain perusteella kohtuullisten mukautustenkaan turvin, voidaan välttämätön hoito turvata lyhytaikaisella huolenpidolla. ~~Pääsääntöisesti tämä koskee 3-luokkalaisia ja sitä vanhempia lapsia.”~~

Perustelut:

Ikärajan poisto; Erityinen tarve on olemassa jo aiemminkin jos siihen ei pystytä vastaamaan.

Loma-ajan hoito perusopetuksessa oleville

Loma-ajan hoitoa voidaan järjestää koulun loma-aikoina pääsääntöisesti huoltajien työssäkäynnistä johtuvaan tarpeeseen sekä muun lapsen tai perheen tilanteen vaatiessa.

Pääsääntöisesti loma-ajan hoitoa ei järjestetä huoltajan ollessa lomalla. Tilanne arvioidaan yksilöllisesti.

Palvelua on mahdollista järjestää myös huolta pitävän henkilön levon ja virkistykseen tarpeen vuoksi pääsääntöisesti silloin, kun vammaisen lapsen hoito on poikkeuksellisen kuormittavaa ja sitovaa tai hoidon järjestämistä on muutoin pidettävä välttämättömänä lapsen ja perheen kokonaistilanne huomioiden.

Perustelut:

Pois pääsääntöisesti lause sekä lisäys ensimmäiseen lauseeseen. Lepo- ja virkistystarkoitukseen järjestettävä lain mukaisesti: laki ja perustelut eivät tee tällaista rajausta loma-aikojen osalta, kirjaus on lainvastainen. Työssäkäynti ei ole pelkkä syy.

Hoidon kuormittavuus tai poikkeuksellisen kuormittavaa- lause ei perustu lakiin tai perusteluihin. Palvelua tulee yhtä lailla myöntää lepoa ja virkistystä kuin työntekoa ym. varten, eikä edellytä mitään "poikkeuksellisen kuormittavaa ja sitovaa" hoitoa.

Myöntämisperusteet on valmisteltu niihin palveluihin, joissa ei ole vielä ollut olemassa olevaa myöntämiskäytäntöä tai ohjeistusta, pääasiassa siis kokonaan uusiin palveluihin.

Vammaisneuvosto suosittelee lapsen asumisen tuen (19§) avaamista

soveltamisohjeisiin: *Lapsen asuminen on oleellinen muutos lasten oikeuksien paranemiseen ja vammaisneuvosto näkee tämän osion tärkeäksi nostoksi tukemaan lapsen asumista kotona kaikin mahdollisin keinoin ja viime sijaisena keinona vain kodin ulkopuolelle sijoittamista. Lapsen mielipide on kuultava ja huomioitava. Pohjana YK:n vammaissopimus ja lapsen oikeuksien sopimus.*

*Tarkoitus **turvata lapsen mahdollisuus asua kotona** oman perheensä kanssa. YK:n vammaissopimuksen 19 artikla ja sitä koskeva yleiskommentti nro 5, jonka mukaan ko. artiklan ydintä on vammaisen lapsen osalta lapsen oikeus kasvaa perheen kanssa omassa kodissa.*

- Vammaiselle lapselle perheineen on järjestettävä sellainen asumisen tuki, joka mahdollistaa lapselle hänen ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa nähden tarpeellisen hoidon

ja huolenpidon, osallisuuden sekä turvallisen kasvuympäristön. Lapsen ja perheen tarvitsemia palveluita järjestettävä tarvittaessa vuorokaudenajasta riippumatta

- Lapsen asumisen tuen järjestäminen kodin ulkopuolella mahdollista vain, jos kotona asuminen ei ole mahdollista sinne järjestetystä yksilöllisestä avusta ja tuesta huolimatta.
- Huomioitava lapsen mielipiteen selvittäminen
- Järjestetään perhehoitona tai enintään 7 lapsen ryhmäkodissa (maksimimäärästä voidaan poiketa vain, jos lapsen etu edellyttää).
- Lapsen asumisen tuki järjestettävä niin, että sillä tuetaan lapsen ihmissuhteita. Kiinnitettävä erityistä huomiota ihmissuhteiden jatkuvuuteen ja lapsen oikeuteen pitää yhteyttä hänelle läheisiin henkilöihin.

MUUTOSEHDOTUKSET / Vammaispalvelulain mukaisten määrärahasidonnaisten palveluiden ja taloudellisen tuen myöntämisperusteet 1.1.2025 alkaen Pirkanmaan hyvinvointialueella

Vammaisneuvosto esittää, että euromääräiset enimmäissummat poistetaan kokonaan ja lisätään prosenttikorvaukseen vähintään sana.

Tällä ei ole kuluja lisäävää vaikutusta vaan turvaisi yksilöllisen tarpeen ja osallisuuden toteutumisen eikä rajoittaisi ja tasapäistäisi vammaisten henkilöiden todellisia mahdollisuuksia itsenäiseen, omanlaiseen elämään ja osallisuuteen yhteiskunnassa poistaen vamman tai sairauden aiheuttamia esteitä olla yhdenvertainen kansalainen vammattomien rinnalla. Kokonaiskulut tasaantuvat, koska vain osa tarvitsee kalliimpia vaihtoehtoja kuin nyt esitetyt rajat. On huomioitavaa säästöjen syntyminen myös oikeanlaisilla yksilöllisen tarpeen mukaisilla ennaltaehkäisevillä vammaisen henkilön toimintakykyä ja itsenäistä elämää tukevilla ratkaisuilla.

Perustelut:

Markkinahintojen muutoksia ei voida tietää ennalta. Vammaisten erityisvälineet ja – varusteet ovat erittäin kalliita hankkia. Kaikki vammaiset henkilöt eivät tarvitse kaikkia välineitä, tarpeet ovat erilaisia; toisen itsenäinen elämä ja aktiivisuus vaatii toista yhdenvertaisuuden näkökulmasta sekä vammaisen henkilön omista intresseistä johtuen. Hinnallisesti ei voida selkeää rajoitusta tehdä, koska vaikea verrata esim. erikoismuotoiltu maila maksaa eri hinnan kuin sähköpyörätuolialibandyyn tarvittava pyörätuoli. Kokonaiskuvassa ei lisää kustannuksia,

koska yksilölliset tarpeet ja hakijamäärät ovat pieniä ja isossa kuvassa menot tasaantuvat. Tämä mahdollistaa yhdenvertaisen sekä yksilöllisen osallisuuden toteutumisen.

YK vammaissopimus tulee huomioida myös kaikkea ohjaavana taustasopimuksena, jossa vammaiselle määritellään oikeuksia - osallisuuteen, kuten esteettömiin harrastuksiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä henkilökohtaiseen liikkumiseen haluamallaan tavalla ja ajankohtana silloin, kuin hänelle parhaiten sopii.

19. artikla: Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

20. artikla: Henkilökohtainen liikkuminen

30. artikla: Osallisuus kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun

sivu 3, kappale 3

Liikkuminen / auto tai muu kulkuneuvo

~~Auton kohtuullisena bruttohintana pidetään enintään 25 000 euroa. Taloudellista tukea laskettaessa otetaan huomioon mahdollinen vanhasta autosta saatava summa ja autoveronpalautus. Taloudellinen tuki on vähintään 50 % kohtuullisista nettokustannuksista. kuitenkin enintään 6700 euroa.~~

Perustelut:

Autoavustuksen määrää arvioitaessa huomioidaan vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet auton hankinnalle johtuen vammasta ja apuvälineistä sekä niiden vaikutukset auton kokoon ja malliin. HE s.223: ” Arvioitaessa auton tai muun kulkuneuvon hankintaan myönnettävän taloudellisen tuen määrää otettaisiin lähtökohdaksi vammaisen henkilön välttämättä toimintarajoitteensa vuoksi tarvitsema automalli ja varustelutaso. Henkilö voi halutessaan hankkia paremmin varustellun auton, mutta auton hankinnan tuen määrässä otettaisiin huomioon vain toimintarajoitteesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset. Auton hankinnan tukea olisi mahdollista saada uudelleen silloin, kun aiemman tuen avulla hankittu auto ei enää käyttöön tai vammaisen henkilön muuttuneiden tarpeiden takia vastaisi tarkoitustaan. Kustannuksina huomioitaisiin vammaiselle henkilölle auton hankinnasta aiheutuvat todelliset, välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset kuten nykyisinkin.” Auton hinnan rajaaminen 25 000e ei ole yhdenvertaista tai yksilöllistä vaan tulee perustua yksilölliseen

vamman aiheuttamaan tarpeeseen ja lisäksi käyttöikä ja muuttuneet tarpeet tulee huomioida uudelleen hankintaa tuettaessa. Aiemmin saatu taloudellinen tuki autoon tai käyttökunnottomuus ei ole kriteeri kuten nyt esitetään. Auton tulee olla vammaiselle henkilölle turvallisesti käyttökuntoinen ja luotettava, koska vamma aiheuttaa rajoituksia selvitä ongelmatilanteissa auton kanssa liikkeessä.

Auton vaihto edellytyksissä tulee myös huomioida vihreän siirtymän aiheuttamat vähäpäästöisiin tai päästöttömiin autoihin siirtyminen. Suomi on sitoutunut fossiilisten päästöjen vähentämiseen. Tämä koskee myös vammaisia henkilöitä.

sivu 3. kappale 5

Harkinnanvaraista taloudellista tukea voidaan myöntää myös muihin itsenäisen liikkumisen mahdollistaviin välineisiin. Näiden kohdalla arvioinnissa otetaan huomioon vammaisen henkilön asuin- ja toimintaympäristö sekä haetun välineen käytön säännöllisyys. Taloudellinen tuki itsenäisen liikkumisen mahdollistaviin välineisiin on 50 % kohtuullisista nettokustannuksista, kuitenkin enintään 3000 euroa. Tukea ei myönnetä tavanomaisiin perusmallisiin liikkumisvälineisiin, esimerkiksi sähköpyöriin.

Perustelut:

Sähköistys saattaa mahdollistaa vammaisen henkilön pyöräilyn. Kyse voisi olla esim. lihassairaudesta tai pyöräilyn tarpeesta avustajan kanssa liikkumisen tueksi, jolloin sähköpyörä on tarpeen yhdenvertaisen liikkumisen, peruskunnon sekä omatoimisen toimintakyvyn ylläpidon ja itsenäisen pyöräilyn mahdollistamiseksi. Sähköistyksen käyttö esimerkiksi talvella voi mahdollistaa vammaisen henkilön liikkumisen vammastaan huolimatta. Lisäksi huomioitavaa, että vammaiselle henkilölle soveltuvat harrastusvälineet ja liikkumisen välineet kuten erityispyörät ovat kalliimpia erityisvälineitä, joten hinnan rajaus 3000 e on lähtökohtaisesti erittäin syrjivää. Myös vammaisella henkilöllä on oikeus liikkumiseen ja harrastamiseen yhdenvertaisesti. Ei voida syrjivästi rajata mitään vammairyhmää, vaikeavammaistakaan avustajaa tarvitsevaa palvelun ulkopuolelle. Sähköpyörää ei voida pitää kaikissa kotitalouksista löytyvänä liikkumisen välineenä ja mikäli vammasta aiheutuu yksilöllinen tarve sähkön käytölle, se kuuluu huomioida päätöksessä. Harkintaa tulee käyttää yksilöllisesti myös hinnan kohdalla.

Pyöränhankintaa tulee käsitellä myös harrastusvälineenä. Vammaisilla henkilöillä on oikeus pitää peruskuntoa yllä ja harrastaa omatoimisesti toimintakykynsä ylläpitoa kuten vammattomatkin tekevät. Omatoimista toimintakyvyn ja kunnon ylläpitoa edellytetään niin

hyvinvointialueen kuin kelankin kuntoutuksissa. Vammaisilla henkilöillä noiden toteuttamisen mahdollisuudet ovat rajalliset. Siksi niitä toimia mitä pystyy tekemään, tulee tukea.

sivu 4, kappale 1

Vuorovaikutus

Vammaispalvelulain mukaista taloudellista tukea ei myönnetä tavanomaisiin perusmallisiin viestintävälineisiin, kuten tavanomaisista liikkeistä hankittaviin matkapuhelimiin ja tietokoneisiin. Mikäli vamma tai sairaus välttämättä edellyttää viestintävälineiltä erityisominaisuuksia, myönnetään ~~voidaan~~ taloudellista tukea ~~myöntää~~ yksilökohtaisen harkinnan perusteella puolet kohtuullisista kustannuksista kuitenkin niin, että tarvittavat lisälaitteet maksetaan kokonaisuudessaan. ~~Tuki voi olla enintään 300 euroa.~~

sivu 4, kappale 3

”Taloudellinen tuki itsenäisen harrastamisen tai muun vapaa-ajan toiminnon mahdollistaviin välineisiin ja laitteisiin on *vähintään* 50 % kohtuullisista nettokustannuksista, ~~kuitenkin enintään 3000 euroa.~~ Tukea ei myönnetä tavanomaisiin perusmallisiin harrastamisen ja vapaa-ajan välineisiin.”

Perustelut:

katso liikkuminen / auto tai muu väline